

Я (Романтика) (переказ)

Микола Хвильовий

Вступ

З тихих озер загірної комуни йде Марія, яка асоціюється з мамою головного героя, бо в них обох існували доброта, наївність та тиха жура. Згадуючи її образ, головний герой втішає свій біль та незносну муку. Ця жінка каже, що він, її м'ятежний син, зовсім замучив себе. Подумки головний герой згадує свій життєвий шлях, що постає перед нами в образі привітних тополь. Але чути гул канонад: то насуваються дві грози. У цей же час мати каже, що поливала сьогодні м'яту. М'ята в тузі.

Розділ 1

База чекістів, або чорного трибуналу, – будинок розстріляного шляхтича. Звук телефону, озброєний татарин, візерунки – все навіває темну атмосферу. "Я" (главковерх трибуналу) дивиться на портрети людей, яких йому треба було б ненавидіти з революційних мотивів, але в його думках немає гніву. "Я – чекіст, але я і людина", – подумки промовляє він.

До будинку заходять товариші "Я": доктор Тагабат (мав лисину і високий лоб), Андрюша (невеселий комунар, що завше мнеться перед тим як поставити підпис у бланку "розстрілять"), дегенерат (вірний вартовий із дегенеративною формою черепа).

"Я" оголошує, що сьогодні розглядається діло крамаря Ікс (X). Тагабат хоче розстріляти крамаря. Андрюша проти цього рішення, але доктор сміється з нього страшним сміхом. Відразу ж у свідомості "Я" постає матір. "Розстрілять?", – питає вона.

Андрюша ходить з місця на місце. Він хоче сказати, що все це неправильно, що комунари так не роблять і т. д. Тагабат, смакуючи вином, поклав свій підпис на постанові про розстріл. Головний герой відчуває, що "цей доктор із широким лобом і білою лисиною, з холодним розумом і з каменем замість серця, — це ж він і є, мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт. І я, главковерх чорного трибуналу комуни, — нікчема в його руках, яка віддалася на волю хижої стихії". Але "Я" не бачив ніякого виходу. Очевидно, правда була за Тагабатом.

Андрюша теж розписався. Того вечора так до розстрілу присудили шість чоловік... Образ матері відходив і, врешті-решт, застигнув у темі, чекаючи...

"Я" усвідомлює і жахається: шість чоловік на його совісті, шість! Він каже собі, що це применшена брехня, адже шість сотень, тисяч, мільйонів на його совісті. Чоловік жахається ще більше. Але відразу ж він згадує всі цивілізації, сотні років історії людства і переконує себе, що в його житті все зроблено правильно і що зустріч із Тагабатом – це найкраще, що могло статись із ним.

"Я" приходить додому. Знову у свідомості зустріч із матір'ю. Вона знову каже, що "Я", її м'ятежний син, зовсім замучив себе. Жінка дивиться в зморене обличчя свого сина, а потім підходить до образу Марії. Як добре, що скоро мама піде в монастир, стане черницею, адже їй незносні усі ці хижі речі, що відбуваються навколо. Стоп.

Хижі? Як він, комунар, посмів так подумати про свою "роботу"?! "Я" відразу ж запевнює себе, що це був лише фантом, а не справжня матір. Чекіст у душі героя знову бере верх...

Розділ 2

Недалеко від бази чекістів бій: юні фанатики комуни б'ються із противниками революції, які наступають. Лише біля будинку комуни (бази чекістів) тихо: тут відбуваються сотні розстрілів. Скоро буде гроза...

"Я" заходить до приміщення. Тагабат і вартовий п'ють вино. Андрюша ж благає відпустити його на фронт: він тут більше не може. У душі "Я" спалахнула злість. Він думає, чому Андрюша хоче на фронт? А може він просто хоче витерти руки й бути невинним? Главковерх нагарчав на Андрюшу. Той вийшов. "Я" взявся за розгляд справи № 282. Дегенерат привів чоловіка й жінку, що в ній фігурували.

"Я:

— Ваша фамілія?

— Зет!

— Ваша фамілія?

— Ігрек

!

Мужчина зібрав тонкі зблідлі губи і впав у безпардонно-плаксивий тон: він просив милості. Жінщина втирала платком очі.

Я:

— Де вас забрали?

— Там-то!

— За що вас забрали?

— За те-то!".

"Я" дав наказ розстріляти їх. Дегенерат запропонував відкласти справи і розглянути позачергове діло: привезли групу контрреволюціонерів. Всі вони черниці. Ці жінки увійшли до кабінету. У той же час версальці* наступали. Передгрозові блискавиці різали краєвид. "Я" треба було поспішати! Недовго думаючи, главковерх наказує розстріляти всіх черниць. Але тут він повертається і впізнає серед них свою матір. "Ти?" — закричав м'ятежний син. "Я" не розумів, що це. Певне, це була галюцинація. Йому дурно. Він відчув, що от-от впаде і звернувся до мами. Тагабат впав і дико засміявся: "Мамо"?! Ах ти, чортова кукло! Сісі захотів? "Мамо"?!!". Вагання різали душу главковерху. Він наказав, щоб всіх відвели у підвал, але після цього кабінет знову вибухнув реготом. Тоді "Я" сказав Тагабату: "Докторе Тагабат! Ви, очевидно, забули, з ким маєте діло? Чи не хочете й ви в штаб Духоніна... з цією сволоччю!", — "Я" махнув рукою в бік, де стояла його мати і мовчки вийшов із кабінету. Вийшов і пішов у нікуди...

Розділ 3

Главковерх був у кабінеті, розбирав діла. Для нього цей вечір був сповнений жахливих хвилин роздумів і очікування. В обід прийшов Андрюша і попросив, щоб "Я" дозволив випустити свою матір. Але м'ятежний син, почувши це, просто завмер, а

потім дико зареготав і прогнав Андрюшу, який і на цей раз зблід. За наказом главковерха, Андрюша подзвонив і дізнався, що версальці наступають. Над містом вирувала сама війна...

"Я" не пам'ятав як опинився у підвалі. Там був дегенерат, цей вірний пес революції, що охороняв камеру із черницями. Він буде виконувати свою роль безрозсудно і до кінця, в ім'я революції...

Південну частину міста було захоплено. Потрібно було йти на північ. Усі документи спалювались із шаленою швидкістю. Главковерх остаточно збився з ніг. В його уяві знову постає образ матері.

У такому стані "Я" керував втечею з небезпечного місця. А Тагабат спокійно сидів на дивані і пив вино. Коли він дізнався, що зараз "Я" мав ліквідувати останню партію засуджених, серед яких була і матір главковерха, то іронічно засміявся. "Я" вже хотів вихопити маузера і покінчити з доктором. Але рештки волі полишали чоловіка, і він не міг цього зробити.

Вартовий увійшов і доложив, що партія засуджених виведена. Розстріл призначено за містом: початок бору. Темний натовп йшов туди. "Я" також. Він відчував, що знову йде в нікуди. Поруч брели сторожі його душі: дегенерат і Тагабат. Але главковерх відчував присутність мами, що йшла поруч. Він вловлював запах м'яти. Тут "Я" здригнувся. Чи дійсно він веде свою матір на розстріл?! Це реальність чи галюцинація? Але це була дійсність. "Я" знав, що треба зробити. Він палав вогнем фанатизму.

Самотня постать зійшла на пагорб. Лише "Я" вирішував її долю... Він витягнув маузера, але не вистрілив. Але ж потрібно поспішати: версальці наступають! Главковерх кричить: "Мати! Кажу тобі: іди до мене! Я мушу вбити тебе!". "Я" закинув руку на голову своєї матері, прихилив її до себе, витягнув маузера і вистрілив у скроню жінці. Вона схилилась на нього як зрізаний колос.

Главковерх зупинився серед степу. Там, далеко, горіли тихі озера загірної комуни.